

FŐ

VÁRÓ Kata Anna

a változatosság

14. Jameson CineFest —

Miskolci Nemzetközi Filmfesztivál

A miskolci nemzetközi fesztivál immár 14 éves sikertörténete jól mutatja, hogy érdemes volt az internetes letöltések okozta forgalmazói válság kellős közepén mégiscsak a mozi mellett voksolni, és színvonalas, A-kategóriás fesztiválok szerkezetét koppintó, évről évre újabb kiegészítő programokkal gyarapodó filmfesztivált létrehozni, amit az eseménynek otthont adó vidéki nagyvároson túl a magyar filmes szakma, valamint a szaksajtó is magáénak érez. Bár a nemzetközi fesztiváltérképen még kicsiny pont a CineFest, hazai viszonylatban jelentős filmes esemény, amely versenyfelhozatalába és versenyen kívüli programjába egyaránt a világ legrangosabb fesztiváljainak kínálatából szemezget. Mivel röviddel a Velencei Mostra után Telluride-dal és az Oscar-verseny utolsó, és egyben legfontosabb állomásainak tekintett, Torontói Nemzetközi Filmfesztivállal egy időben zajlik, van olyan film, ami az említett fesztiválokkal azonos időben kerül a Miskolcra látogató közönség elé. Idén még le sem csillapodtak a velencei Lidón Darren Aronofsky *anyám!* (*mother!*) című filmje által gerjesztett kedélyek, a CineFest nézői a világpremier után pár nappal már saját maguk dönthették el, hogy mestermű-e, vagy zavaros művészi vízió a *Requiem egy álomért* (*Requiem for a Dream*, 2000) és a *Fekete hattyú* (*Black Swan*, 2010) rendezőjének legújabb alkotása. A lázalomnak tűnő, sokak számára zavaros alkotást valójában egy nagyon is kézenfekvő kulcsa: a Biblia, kezdve rögtön Mózes 1. könyvével, a Teremtés könyveivel, de megjelennek az *anyámban!* az özönvíz, a sáskajárás és a pusztulást hozó háborúk is, és a mindaz, amit a Földanya — mert mi másra is utalna a cím — a világ keletkezésétől fogva a testén hordozott. Az október közepén moziba kerülő alkotás a művészi és isteni teremtés (az angolban mindkettőre a „creation” szó használatos) összekapcsolása, az élet örök körforgása, az anyatermészet pusztulása és reménytelen újászületése.

Az idén 21 filmből álló CineFest versenyprogramban az *anyám!* volt a legfrissebb alkotás, de nem az egyetlen olyan, amely A-kategóriás nemzetközi filmfesztivál versenyprogramjában mutatkozott be. A cannes-i versenyprogramból érkezett a New York-i alkotópáros, Ben és Joshua Safdie remekbe szabott gengszterfilmje, a *Jólét* (*Good Time*), amelyben egy balul elsült bankrablás után Constantin Nikas (Robert Pattinson) megpróbálja a rablás során megsérült, szellemi fogyatékos bátyját (Ben Safdie) kiszabadítani a rendőrség felügyelete alól, ám az események egyre jobban kicsúsznak az irányítása alól. Az örült éjszaka története az idei cannes-i verseny egyik legmaradandóbb zsánerfilmeselemét hozta, amiben az *Alkonyattal* világsztárrá vált Pattinson végre komoly színészi feladatot kapott. Nem kis várakozás előzte meg a *Vakító napfényben* (*A Bigger Splash*) rendezőjének, Luca Guadagninónak a legújabb alkotását, a *Szólíts a nevedet* (*Call Me by Your Name*). A meleg románc a legjelentősebb amerikai függetlenfilmfesztiválon, a Sundance-en debütált, és azóta is szinte kizárólag szuperlatívuszokban nyilatkoznak róla a kritikusok. A *Szólíts a nevedet* a nyolcvanas évek elején Olaszországban nyaraló, tehetős zsidó értelmiségi család házába invitálja a nézőt. A család tinédzser fia, Elio (Timothée

Chalamet) és az Elio apjához (Michael Stuhlbarg) érkező fiatal amerikai kutató, Oliver (Armie Hammer) között szövődik a nyár folyamán gyöngéd szerelem. André Aciman azonos című regényének forgatókönyv-változatát az a James Ivory jegyzi, aki Ismail Merchant producerrel együtt számos kosztümös adaptációt rendezett, közöttük az E. M. Forster regényéből készült *Maurice*-t (1987), amely szintén egy fiatalember felnőtté válásának története, akinek saját szexuális vágyaival és azok megélésének lehetetlenségével kell szembenéznie. Bár sokáig úgy volt, hogy Guadagnino és Ivory együtt ülnek majd a rendezői székre, a forgalmazó tartott tőle, hogy két dudás sok lenne egy csárdában, így a rutinos adaptációrendező Ivory meglegedett a forgatókönyv gondozásával, és a rendezést teljes egészében átengedte fiatalabb kollégájának. A CineFest idei versenyében egy másik hasonló témájú, de a férfiak közötti szerelemtel sokkal explicitebb módon ábrázoló alkotás is helyet kapott Francis Lee rendezésében. Az *Isten országa* (*God's Own Country*) egy angol farmer (Josh O'Connor) és egy romániai vendégmunkás (Alec Secareanu) története, háttérben a vidéki Angliával, a farmerélet nehézségeivel és a kelet-európai vendégmunkások kiszolgáltatott helyzetével, akiknek még a legkeményebb fizikai munka és a legmostohább körülmények is jobb megélhetést biztosítanak a szigetországban, mint odahaza a végzettségüknek vagy szakértelmüknek megfelelő állás. A bevándorlók, sőt a menekültek helyzete is előkerül Jonas Carpignano *A ciámbrá* című filmjében, ahol a különböző etnikumú csoportok egymástól elkülönülve, de mégis valamifajta sorsközösségben osztoznak a szegénységgel szemben és a megélhetésért folytatott küzdelemben a Calabriában élő cigány közösséggel. A dokumentarista-realista stílusban forgatott film középpontjában egy tinédzser cigány fiú, Pio Amato (Pio Amato) áll, aki itt próbál boldogulni és mielőbb felnőtté válni, hogy végre megkötések nélkül járhassa a saját útját. Érdekes és sok esetben ismerős történet ez az olaszországi cigányság helyzetéről, de sajnos nem válik előnyére, hogy az elbeszélés egy kicsit szétartó, bizonyos epizódok feleslegesen elnyújtottnak tűnnek. Szintén ráfért volna egy jó dramaturg vagy egy kiadós forgatókönyv-fejlesztés az egyébként ígéretesnek hangzó, *A bosszú angyalára* (*M. F. A.*) is. A rape-revenge narratíva mindmáig az egyik legkedveltebb hollywoodi kaptafa, főleg mert nem tud nem aktuális lenni, különösképpen, mivel az Egyesült Államokban lassan már nincs olyan egyetemi kampusz, amely ne került volna be a híradóba ott elkövetett nemi erőszak miatt. Az erőszak, vagy inkább a bosszú, mint művészi kifejezésforma is érdekes felvetés, Natalia Leite filmje viszont nem tud élni az említettekkel fakadó helyzeti előnyével, így a Noelle-t megformáló Francesca Eastwoodra marad, hogy mentse a menthetőt. Clint Eastwood lánya az idei CineFest egyik legnagyobb sztárvendége volt, akivel sajnos nem sikerült találkoznom, de a lelkes sajtóviesszhangokból ítélve jelenlétével kellőképp elvarázsolt a fesztivál közönségét és a sajtósokat is, akik így hajlamosak voltak megbocsátani neki ezt a nem éppen sikerült filmet.

A versenyprogram sokszínűségét dicséri, hogy a legkülönbözőbb műfajú és stílusú filmek kaptak itt helyet. Olyannyira színes és szerteágazó a válogatás, hogy nehéz lenne benne trendeket felfedezni, sokkal inkább az a törekvés látszik, hogy a változatosságot — legyen az műfaji, geográfiai vagy tematikai — helyezze előtérbe. Ennek jegyében a kortárs problémákkal foglalkozó filmek mellett nem hiányozhattak a kosztümös alkotások sem a kínálatból. A brit filmgyártásban mindig is meghatározónak számító kosztümös filmek, legyenek azok adaptációk vagy történelmi filmek, több nagy sikerhullámot megértek a szigetország filmgyártásának kezdete óta, és számos változáson mentek keresztül, népszerűségük viszont a kezdetektől fogva jóformán változatlan maradt. A brit kosztümös irodalmi adaptációkat William Oldroyd *Lady Macbeth* című filmje képviselte a versenyprogramban, mely egy 19. századi orosz regényt, Nyikolaj Leszkov *Kisvárosi Macbethjét* (angol nyelven *Lady Macbeth of the Mtsensk District*-jeként vált nemzetközileg híressé) ültette át a kor vidéki Angliájára. Leszkov története a nők kiszolgáltatott helyzetéről már sok művészt meghihletett: Sosztakovics operát komponált belőle, de született balett változata is, Andrzej Wajda pedig *Kisvárosi Lady Macbeth* (*Sibirska Ledi Magbet*, 1962) címen vitte vászonra. Oldroyd adaptációjának legnagyobb erénye, ahogy az őt körülvevő ridegséget ábrázolja, amely mindörökre megváltoztatja a fiatalon érdekből férjhez adott hősnő (az év szigetországi felfedezettjének tartott Florence Pugh) életét. A *Lady Macbeth* nem a nosztalgiaét ébresztő vidéki Anglia románca, sokkal inkább a zord vidéken feltörő szenvedélyek és gyilkos ösztönök kegyetlen világa, mint ahogy azt a filmmel sok mindenben hasonlóságot mutató Andrea Arnold-féle *Üvöltő szelek* (*Wuthering Heights*, 2011) alapján készült adaptációban is láthattuk. Teljesen más volt a hangneme és az ábrázolásmódja a zárófilmként vetített, azóta a mozikat is megjárta *Viktória királynő és Abdulnak* (*Victoria and Abdul*), amely sokkal inkább illeszkedik a David Lean-féle *Út Indiába* (*A Passage to India*, 1984) vagy a *Hőség és por* (*Heat and Dust*, James Ivory, 1983) által képviselt gyarmatábrázolásba. Stephen Frears filmje valós történeten alapul, és helyenként még élvezhetőnek is mondható, de mind megközelítésében, mind finom utalásaiban és fanyar humorában messze elmarad attól, amit az író-rendező *A királynőben* (*The Queen*) vászonra vitt. Ha Judi Dench, aki immáron második alkalommal bújt Viktória királynő bőrébe — először 1997-ben a *Botrány a birodalomban* (*Mrs. Brown*, rendező: John Madden) című filmben —, nem lenne ilyen lenyűgöző színésznő, a film méltán kaphatná a „sleeper”, azaz „altató” jelzőt.

Kosztümös, de nem adaptáció a kegyetlenségével sokakat elborzasztó, hamarosan a magyar moziban is látható *Megtorlás* (*Brimstone*) című versenyfilm. A Martin Koolhoven által írt és rendezett western/thriller nem a vadnyugati hősök világát, hanem a vadnyugat kegyetlenebb, az első telepések vallási fanatizmusa által meghatározott miliójét mutatja. A film tanúsága szerint a bigott vallásosság és a puritanizmus álcája mögé rej-

tett beteges hajlamok a vadnyugat törvénytelenységében szabadon burjánzhattak. Az érdekes történetvezetésű, ám túlságosan hosszú és gyakorta már-már a nézhetetlenség határát súrolóan brutális *Brimstone* esetében azt kívánom, több jelenetét bárcsak sose láttam volna. Az egyetlen, ami megérte a szenvedést, az Guy Pearce, aki vérfagyasztóan zseniális a perverz és szadista tiszteltes szerepében, de az általa üldözött néma szülésznőt alakító Dakota Fanning is hasonlóképpen remekel Martin Koolhoven filmjében.

A mexikói Michel Franco *April lánya* (*Las Hijas de Abril/April's Daughter*) című filmje egy tizenhét évesen teherbe esett lány, Valeria (Valeria Becerril) története, aki testvérével és szerelmével él a tengerparti házukban, mígnem anyja (Emma Suárez) Valeria nővérének, Clarának (Joanna Larequi) a hívására haza nem jön, hogy „segítsen” megcsélt lányának. Ez a segítség azonban hamarosan egyik lánynak sem lesz kedvére, főleg nem Valériának, aki kétségbeesve próbálja helyreállítani saját korábbi, idilli életét szerelmével és a kisbabájával. A mexikói film nem érdektelen ugyan, de nem is tartozott a versenyprogram krémjébe, nem úgy, mint orosz versenytársa, a *Szívrítmuszavarok* (*Arrhythmia*) Boris Khlebnikov rendezésében. Utóbbi kíméletlenül őszintén beszél a mai orosz mentősök életéről, a fiatal orvosok helyzetéről, a rájuk nehezedő nyomásról és az ennek következtében egyre többeknél problémát jelentő alkoholizmusról és magánéleti problémákról. Khlebnikov filmje Oleg (Aleksandr Yatsenko) és Katya (Irina Gorbacheva) párkapcsolatának nehézségei mellett alapos betekintést nyújt a mentőorvosok mindennapjaiba és az egészségügy helyzetébe, ahogy azt néhány évvel korábban a román Cristi Puiu tette a *Lăzărescu úr halála* (*Moartea domnului Lăzărescu*, 2005) című alkotásában.

Idei miskolci tartózkodásom igencsak rövidre sikerült, így külön öröm volt számomra, hogy Ruben Östlund *A négyzet* (*The Square*) című, idén Cannes-ban aranypálmával kitüntetett alkotását már láthattam májusban a Croisette-en. Kimaradt viszont Bruno Dumont-nak a *Jeannette: Jeanne D'arc gyermekkor* (*Jeannette, l'enfance de Jeanne d'Arc/Jeannette: The Childhood of Joan of Arc*) című musicalje, a CineFest fődíjával jutalmazott *Western* Valeska Grisebach rendezésében vagy a Pedro Pinho által rendezett, szintén díjazott portugál alkotás, *A zérus gyár* (*A Fábrica de nada / The Nothing Factory*).

VÁRÓ Kata Anna

Közép-európai klasszikusok egymás közt

Váró Kata Anna beszélgetése Muszatics Péter filmtörténésszel, a CineClassics kurátorával

Milyen szempontok szerint állt össze a CineClassics idei programja?

A *Valahol Európában* 70 éve készült, rendezője, Radványi Géza pedig 110 éve született, a film felújítása most készült el, ráadásul 4K-ban, azaz tökéletes minőségben — nyilvánvaló volt, hogy folytatjuk a Magyar Nemzeti Filmarchívummal éveken ezelőtt megkezdett kooperációt, és itt, a CineClassicsban mutatjuk be a filmet, és a DVD-változatot is, ami a napokban került az üzletekbe. Ephraim Kishonról régóta terveztünk programot, nagyon örülök, hogy idén megvalósult. Arra kerestük a választ, hogy mihez köthetjük a humora, mennyiben budapesti, vagy éppen jellegzetesen közép-európai. Nagyon örültem annak, hogy a filmje, *A Blaumilch csatorna* telt házzal ment. Jiří Menzel jövő februárban lesz 80 éves, filmje, a *Sörgyári capriccio* csodálatos, ezért döntöttünk úgy, hogy idén ez lesz a fesztivál nyitófilmje. 2013-as életműdíjasunk, a CineClassics védnöke, Szabó István adta át az idei életműdíjat Menzelnek. A film főszereplője, Magda Vášáryová pedig nemcsak ragyogó színésznő, hanem igazi európai is, ezért egy pillanatig sem volt kérdés, hogy övé legyen az Európa-díjunk.

Lenyűgöző összeállítás, valóban élő filmtörténelem mindaz, amit említettél. Nem véletlen, hogy a CineClassics évek óta nagy népszerűségnek örvend. Jól bejártott és nélkülözhetetlen eleme a CineFestnek, de érdekelné, hogy Te mint a program kurátora hogyan látod ezt? Tervezel esetleg változtatásokat a program szerkezetében? Milyen jövőbeli elképzelések vannak a CineClassics programjára vonatkozóan?

Tervezünk módosításokat, a jövőben részben szeretnénk retrospektívekre koncentrálni (lehetőleg alkotók jelenlétében),

illetve nagyobb súlyt helyeznénk az élményszerűségekre, azaz csak tökéletes minőségű, felújított kópiákat vetítenénk.

Miért tartja ennyire szívügyének a fesztivál az új filmek mellett a filmtörténeti klasszikusok bemutatását?

A klasszikus filmek iránt világszerte egyre nagyobb az érdeklődés. Minden nagy fesztiválnak van filmtörténeti szekciója. Fontos, hogy nagyvászonon nézzünk újra régi filmeket — más az élmény, mintha tv-ben vagy monitoron néznénk. A CineClassics ráadásul a régióból származott nagy művészekre fókuszál, tehát célja az emigránsok újrafelfedezése, új összefüggésekben való bemutatása is.

Mi volt számodra az idei CineFest legemlékezetesebb pillanata?

Nagy élmény volt néhány napot Jiří Menzellel és Magda Vášáryovával tölteni. Annak különösen örülök, hogy sikerült megnyernünk Szabó Istvánt és Bálint Andrást a laudációk megtartására. Szabó István és Bálint András laudációi a fesztivál nyitónapján régi és mély művészbárságokat tükröztek, amit jól lehetett érezni a színpadon is. Szabó István az emberi érintésről beszélt, és arról, hogy néhányan Közép-Európából elvitték ezt a titkot magukkal Hollywoodba, de néhányan itt őrizték tovább. Menzel is közéjük tartozik, és itt, Európának ezen a részén mondott el néhány fontos történetet. Menzel és Szabó a színpadon játékosan tértek hajtottak egymás előtt, ebben egyszerre nyilvánult meg tisztelet és ironia. Szerintem ez a néhány perc a CineFest történetének legszebbjei közé tartozik. Ilyenek miatt érdemes fesztiválokat szervezni.